

ASPECTE PRIVIND POPULAȚIA TRANSILVANIEI
ÎNTRE 1850 ȘI 1910:
SCHIMBARE, PROGRES ȘI/SAU MODERNIZARE

Ioan Bolovan

DESFIINȚAREA RELAȚIILOR FEUDALE în Transilvania la mijlocul secolului al XIX-lea a însemnat nu doar construirea unor relații juridice și social-economice diferite, bazate pe economia de schimb și circulația capitalului, a forței de muncă ș.a., dar și începutul unor comportamente demografice noi. Mobilitatea sporită a populației (înmulțirea persoanelor care călătoreau la muncă sezonieră în interiorul și în exteriorul provinciei, emigrarea, începuturile urbanizării și industrializării etc.) au afectat și în Transilvania, la fel ca în alte arii culturale, relațiile interumane, dinamica și structura populației provinciei. Aceste aspecte noi, modernizatoare în esența lor, sunt destul de bine evidențiate în cercetările de demografie istorică din România în ultimele două decenii¹. Prin urmare, nimeni nu se mai îndoiește că istoria Transilvaniei între Revoluția de la 1848-1849 și Primul Război Mondial a cunoscut mutații semnificative în plan economic, social și cultural, toate acestea influențând regimul demografic al provinciei. Dinamica, dar și compoziția populației Transilvaniei din perioada amintită reflectă fidel atât procesul înnoitor ce s-a manifestat pe toate planurile, cât și conjuncturile interne și externe care au provocat variații mai ample sau mai puțin sesizabile în privința comportamentului demografic. Analiza de față cuprinde doar spațiul intracarpatic, fostul principat autonom Transilvania, lăsând deoparte Banatul, Crișana și Maramureșul.

Teritoriul, unitatea de habitat și populația sunt noțiuni legate organic, deoarece pentru aceasta din urmă teritoriul reprezintă o condiție de viață, ce îmbracă diferite semnificații: spațiu de hrană și sursă de materii prime, suprafață de locuit și spațiu de transport etc. Prin urmare, densitatea și concentrația populației în unități de habitat a fost rezultatul unor condiții istorice, economice și sociale și, totodată, un factor care a contribuit la explicarea multor probleme demografice, sociologice, economice și politice. În atare împrejurări,

populația unei regiuni cunoaște o anumită repartizare geografică, aflată într-o permanentă schimbare, grație fluxurilor migratorii și proceselor demografice care se derulează în fiecare unitate administrativ-teritorială. Astfel, în decursul istoriei, populația a creat localități și unități de habitat în funcție de o serie de factori sociali, economici, geografici, politici etc., a căror importanță și mărime au fost diferite de la țară la țară, de la o epocă la alta, reflectând într-o anumită măsură gradul de dezvoltare și modernizare a acelei unități administrativ-teritoriale. Atare condiționări au funcționat și în cazul Transilvaniei în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și la începutul secolului XX. În acest sens, o primă observație ce se impune a fi făcută aici se referă la numărul satelor existente în perioada cercetată, remarcându-se o ușoară reducere numerică între 1850 și 1910. Astfel, în 1850, s-au înregistrat 2.718 unități rurale, iar în 1910, 2.561 de sate, deficitul brut fiind de 157. Diferența între cele două limite se poate explica, dacă ținem seama de procesul firesc de dispariție a unor cătune și mahalale, pe seama consolidării satelor și a extinderii orașelor, fenomen similar nu numai peste munți, în Vechiul Regat, dar și în spațiul european. O altă observație vizează cifra medie de populație a unei așezări rurale din perioada cuprinsă între Revoluția de la 1848-1849 și Primul Război Mondial, cifră care, deși a crescut constant, s-a menținut la dimensiunile unui sat din grupa așezărilor mijlocii: 713 locuitori la începutul intervalului și 994 de locuitori în 1910².

Studierea principalelor tendințe în evoluția habitatului rural din Transilvania pe parcursul celor șase decenii este în măsură să evidențieze la rândul-i aspecte interesante în legătură cu progresele înregistrate în epocă. Diminuarea, de la 180, în anul 1850, la 53, în anul 1910, a numărului satelor foarte mici (până la 200 de locuitori), respectiv scăderea de circa trei ori a ponderii lor reflectă fenomenul amintit anterior, de dispariție a unor cătune și de consolidare și concentrare a satelor. Concluzia aceasta este confirmată și de situația satelor mici (200-499 de locuitori), care au manifestat aceeași tendință de scădere între 1850 și 1910: de la 948 de sate imediat după Revoluția pașoptistă, reprezentând 34,9% din total, la 594 de sate (23,2%) cu puțin timp înaintea izbucnirii războiului.

O pondere relativ echilibrată în habitatul rural transilvănean au deținut-o satele mijlocii (500-999 de locuitori). Astfel, cu ocazia recensământului din 1850, numărul satelor mijlocii era de 1.070, reprezentând 39,4% din totalul așezărilor rurale; în anul 1880, s-au identificat la această categorie 1.064 de sate (40,9%), iar în anul 1910, 1.035 de sate (40,4%). Între 1850 și 1880, modificările intervenite în privința dimensiunii satelor sunt mult mai slabe în intensitate decât cele din perioada 1880-1910, după cum și dinamica populației Transilvaniei a cunoscut acum un ritm mai alert de creștere, comparativ cu intervalul anterior. Este convingător faptul că proporția satelor foarte mici a scăzut, între 1850 și 1880, de la 6,6% la 5,3%, în timp ce între 1880 și 1910,

de la 5,3% la 2,1%. La fel, satele mici au înregistrat o scădere de la 34,9% la 31,3% între 1850 și 1880, iar în perioada 1880-1910, de la 31,3% la 23,2%. Se verifică încă o dată prin acest exemplu multiplele interdependențe ce se manifestă în planul ansamblului societal dintr-un anume spațiu și la un moment dat, legitățile demografice acționând concertat asupra potențialului uman atât ca număr, cât și ca distribuție, structură etc. Satele mari (1.000-1.999 de locuitori) și cele foarte mari (peste 2.000 de locuitori) au avut o evoluție ascendentă în secvența temporală analizată, ceea ce reflectă evident un proces general de modernizare a spațiului demografic rural, deoarece înmulțirea numărului de locuitori atrage după sine o serie de mutații importante în planul instituțiilor economice, sociale etc. Numărul satelor mari din provincie a sporit, de la 445 în anul 1850 (reprezentând 16,4% din totalul așezărilor rurale), la 672 în anul 1910 (26,2%), iar cel al satelor foarte mari de la 75 (2,7%) în anul 1850, la 207 (8,1%) cu prilejul ultimului recensământ din epoca modernă³.

Specialiștii apreciază că dezvoltarea populației într-un spațiu și într-o perioadă oarecare este strict determinată și ea nu se bazează pe hazard, divergențele persistând numai în ceea ce privește factorii care influențează creșterea/descrășterea populației. Tot mai mult în ultima perioadă, discuțiile cele mai consistente au evidențiat: a) fie rolul decisiv al economicului, respectiv creșterea populației pe seama reducerii mortalității, ca rezultat al îmbunătățirii dietei, al unei creșteri în producția de alimente; b) fie aportul fundamental al progreselor din medicină, al îmbunătățirii condițiilor de viață și a igienei la limitarea mortalității, ducând la creșterea speranței de viață și, în mod direct, la sporul demografic. Cu siguranță că toți acești factori au suferit modificări mai mult sau mai puțin sesizabile de-a lungul celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea, influențând comportamentul demografic din provincie și ca atare numărul de locuitori și repartizarea acestora conform diferitelor criterii demografice. În absența unor cercetări sistematice, vom încerca să oferim câteva explicații generale pentru a înțelege acele evoluții demografice în sens modernizator constatate în Transilvania în perioada premergătoare primei conflagrații mondiale. În primul rând, ne gândim la extinderea pământului producător de hrană după mijlocul secolului al XIX-lea într-un ritm debordant pe alocuri⁴, după cum și anumite progrese înregistrate în ceea ce privește sistemul medico-sanitar, respectiv numărul de doctori, moașe, farmacii, paturi de spital etc., raportat la numărul de locuitori au fost de natură să susțină schimbări pozitive în privința cantității și calității efectivelor umane din provincie. În al doilea rând, apreciem că și nivelul cultural-educativ, știința de carte etc. reprezintă un aspect deloc neglijabil pentru analiza de față. Este știut faptul că o comunitate cu cât este mai instruită, cu atât renunță mai ușor la prejudecăți și practici empirice („leacuri băbești”), solicitând ajutor medical de specialitate. De asemenea, gradul de urbanizare al unui comitat a putut contribui la modelarea ratei mortalității generale,

deoarece, așa cum s-a demonstrat pentru primul deceniu al secolului XX, rata mortalității în Transilvania în mediul urban a fost de 23,2‰, iar în mediul rural de 25,9‰. Așa cum au remarcat specialiștii pentru începutul secolului XX, există puternice corelații pozitive între ponderea factorilor descriși anterior și nivelul ratei brute a mortalității în comitatele Brașov și Târnava Mare, pe de o parte, și comitatele Turda-Arieș, Ciuc și Sălaj, pe de altă parte. Aceste corelații la proporțiile populației urbane și ale științei de carte sunt mai pregnante, de exemplu, în cazul comitatelor Brașov și Sălaj. Evident, discrepanțele sunt izbitoare și în ceea ce privește repartizarea medicilor, moașelor, a farmaciilor și a paturilor de spital; practic, la toți factorii analizați, valorile pentru comitatele cu o mortalitate scăzută se detașează cu dimensiuni consistente față de comitatele în care s-a înregistrat cea mai înaltă rată de mortalitate⁵.

Pentru a putea sesiza câteva din tendințele modernizatoare prezente la nivelul populației Transilvaniei în cele șase decenii care constituie perioada aflată sub observație în studiul nostru, să vedem mai întâi care a fost evoluția numărului total de locuitori și ritmurile de creștere în acea perioadă. Iată datele în această privință: în 1850: 2.073.737 locuitori, în 1880: 2.255.127 locuitori, iar în anul 1910: 2.908.507 locuitori. Din cercetarea dinamicii populației între cele șapte recensăminte efectuate între 1850 și 1910, a rezultat cât se poate de clar că există două modele de evoluție demografică la nivelul Transilvaniei. Astfel, am considerat reprezentativă perioada 1850-1880 pentru ceea ce specialiștii numesc în demografie *l'ancien régime*, iar intervalul 1880-1910 ca fiind caracteristic pentru debuturile așa-numitei *tranziții („revoluții”) demografice*. Astfel, între 1850 și 1880, populația Transilvaniei a crescut cu doar 10,8%, cu o rată medie anuală de creștere de 0,27%; în schimb, între 1880 și 1910, creșterea s-a făcut cu 28,9%, iar rata medie anuală de creștere a avut, firesc, o valoare mult mai ridicată: 0,85%. Principala caracteristică a vechiului regim demografic o reprezintă crizele repetate, determinate fie de epidemii, fie de foamete, care provoacă oscilații spectaculoase ale mortalității și o evoluție demografică lentă. Perioada 1850-1880 a fost devastată de trei epidemii de holeră (1855, 1866, 1872-1873), de alte câteva epidemii locale de variolă și difterie și de câteva crize alimentare, datorită secetei, inundațiilor, bolilor animalelor⁶. Dinamica populației Transilvaniei în cea de-a doua etapă (1880-1910) diferă considerabil de modelul *ancien régime*. În primul rând, provincia nu a mai fost afectată global de vreo epidemie, care să provoace crize imediate de mortalitate (desigur, pe plan local, în anumite comunități s-au manifestat boli care au cauzat creșterea mortalității peste media pe țară, însă acestea au devenit tot mai izolate). Progresele în industrie, în sistemul de comunicații, în sistemul sanitar, educația alimentară și igienică realizată de școală sau de diferitele asociații culturale și economice, îmbunătățirea condițiilor de trai etc. au sporit rezistența biologică a populației și au favorizat reducerea mortalității. În condițiile în care natalitatea s-a menținut la un nivel ridicat, iar mortalitatea a prezentat

tendința de scădere, în Transilvania putem identifica, după 1880, începuturile *tranziției demografice*, care s-a tradus concret printr-un spor de populație mai consistent decât în deceniile anterioare⁷. Astfel, între 1880 și 1910, creșterea reală a populației Transilvaniei a fost de 653.380 de locuitori, spre deosebire de numai 181.390 în cei 30 de ani scurși după Revoluția Pașoptistă.

Distribuția populației unei țări în mediul rural și urban are o condiționare istorică specifică, reprezentând un indicator esențial al gradului de dezvoltare generală a zonei. În același timp, ea măsoară modernizarea structurilor și instituțiilor sociale, economice, culturale și chiar politice, dezvăluind interdependențele în evoluția globală a populației. În Transilvania, la începutul epocii moderne, urbanizarea se încadra în mare măsură în modelul specific Centrului și Sud-Estului european, respectiv existența unor numeroase așezări de tip urban și semiurban cu o populație cuprinsă între 2.000 și 5.000 de locuitori, paralel cu slaba reprezentare a orașelor cu peste 10.000 de locuitori. De cele mai multe ori, specialiștii au constatat coincidența dintre urbanizare și dezvoltarea industrială, astfel încât și în Transilvania vom putea să identificăm mai multe etape în evoluția populației urbane, în funcție de transformările survenite în privința relațiilor socio-economice. Precizăm că în continuare am acceptat pentru definirea populației urbane criteriile administrative folosite în epocă, înregistrând populația orașelor așa cum apar acestea clasificate în recensăminte, numărul lor variind ușor la cele șapte recensăminte analizate.

Recensământul din 1850-1851 a surprins foarte bine modelul de dezvoltare urbană în care se încadra Transilvania; din cele 23 de orașe, doar trei aveau peste 10.000 de locuitori (Cluj, Sibiu, Brașov). Astfel, întreaga populație urbană a provinciei consta în 134.169 de locuitori, ceea ce însemna doar 6,5% din totalul populației, aspect care plasa Transilvania între zonele cele mai slab dezvoltate urban din Monarhia Habsburgică. Până la Primul Război Mondial, populația urbană a Transilvaniei a cunoscut o creștere rapidă, ajungând ca în 1910 ponderea ei să fie aproape dublă: 12,4 % în ansamblul populației. Dacă la mijlocul secolului al XIX-lea cele mai multe orașe din Monarhia Habsburgică (în special din partea estică) aveau un aspect rural, înainte de izbucnirea Primului Război Mondial aceste orașe și-au accentuat funcțiile administrative, economice și culturale, alături, firesc, de o creștere remarcabilă a numărului de locuitori. Deși populația rurală a Transilvaniei a scăzut între 1850 și 1910 de la 93,5% la 87,6%, ea a continuat să reprezinte la începutul secolului XX un segment semnificativ din potențialul demografic al provinciei⁸. La fel ca în alte zone europene, creșterea substanțială a populației urbane a fost rezultatul migrației masive a surplusului de populație rurală înspre orașele aflate în plin proces de dezvoltare industrială. În cadrul mai larg al fenomenului mobilității sociale, migrația internă a precedat emigrarea externă. Presiunea demografică, în primul rând, care a condus la înmulțirea numărului celor fără

pământ sau cu pământ puțin, i-a determinat pe mulți tineri să se îndrepte, înainte de toate, spre orașe. Mobilitatea socială, o componentă esențială a regimului demografic în epoca modernă, a fost influențată în Transilvania, după 1850, de desființarea relațiilor feudale, de includerea mai adecvată a provinciei în circuitul economic al producției și schimbului de mărfuri din monarhie. Studiile asupra evoluției demografice a unor microzone au scos la iveală diferențe deloc neglijabile în ceea ce privește sporul real și sporul natural al multor sate transilvănene. O mare parte a sporului natural al localităților rurale era pierdut în urma migrației spre așezările urbane. Creșterea populației orașenești s-a făcut nu atât prin sporul natural propriu, cât prin absorbirea surplusului demografic din satele aflate în vecinătate⁹. George Barițiu remarca încă din anul 1860 că „industrialismul” reprezintă singura soluție de plasare a forței de muncă pentru suprapopulația rurală. De aceea, nu este deloc surprinzător faptul că în întreaga perioadă cercetată ritmul de creștere al populației urbane a fost superior creșterii populației rurale.

Înlăturarea parțială a barierelor sociale și economice după revoluție a permis o infuzie consistentă de populație rurală în mediul urban, recensământul din 1857 fiind revelator în acest sens. Astfel, populația urbană a Transilvaniei număra 189.163 de locuitori, echivalentul a 8,7% din totalul populației provinciei. Raportată la alte zone, ponderea populației urbane a Transilvaniei se situează sub cea a Ungariei, fiind însă apropiată de cea din Serbia (8,1%). În deceniile care au stat în atenția noastră, urbanizarea (ca fenomen demografic) nu a prezentat o linie uniformă de dezvoltare, nici în timp și nici ca distribuție spațială. Cea mai notabilă evoluție a fost înregistrată între 1850 și 1857, acest prim avânt fiind rezultatul firesc al marilor transformări social-economice generate de revoluție. Creșterea cu 41% a populației urbane între 1850 și 1857 a fost cea mai „explozivă” evoluție din întreaga perioadă analizată. În general, creșterea populației urbane a fost superioară sporirii populației rurale în același interval de timp, lucru firesc, ca urmare a faptului că o mare parte din sporul natural al satelor a fost absorbit de orașe.

Și în perioada 1857-1869 s-a continuat ritmul ascendent de urbanizare început în etapa anterioară, însă valoarea creșterii populației orașelor s-a situat la cote mai reduse: 14,6%. Pentru această etapă, întâlnim o valoare de creștere aproape identică în cadrul populației urbane din Ungaria: 14,2%, caracteristicile socio-economice ale etapei fiind aproape identice în părțile estice ale monarhiei. În schimb, populația rurală a beneficiat în acest interval temporal de cea mai înaltă valoare de creștere: 9,9%. Urmărind „jocul” celor două coordonate (creșterea populației urbane și a celei rurale), putem considera că intensitatea uneia într-o anumită perioadă a atras în mod corespunzător reducerea în intensitate a celeilalte. O atare alternanță a fost rezultatul condițiilor social-economice din fiecare etapă, diferențiat în mediul rural și în cel urban.

Între 1870 și 1880, populația rurală a înregistrat un regres, în timp ce populația urbană a cunoscut ușoare creșteri, datorate exclusiv fenomenului migrației de la sat la oraș. În județul Cluj, bunăoară, deficitul populației rurale în deceniul opt a fost de 6.528 de persoane, iar populația orașului Cluj a crescut cu aproape 4.000 de locuitori. Un caz similar am întâlnit și în partea de sud-est a Transilvaniei, unde populația satelor din Țara Bârsei a scăzut în deceniul opt, în timp ce numărul locuitorilor Brașovului a sporit cu circa 2.000 de persoane. Criza economică din acei ani, asaltul epidemiei de holeră și al altor epidemii locale au afectat dezvoltarea susținută a populației satelor, puținul surplus demografic fiind pierdut prin migrația spre mediul urban.

Așa cum am afirmat anterior, în consens cu majoritatea specialiștilor, urbanizarea a fost un proces complex, a cărui derulare s-a petrecut în funcție de ritmul industrializării. În cazul Transilvaniei, prima etapă a urbanizării o putem plasa în perioada 1850-1880, când creșterea populației urbane a cunoscut o valoare ridicată (68%), explicabilă prin tendința postrevoluționară de a depăși rapid o stare de lucruri retardată. Al doilea val al urbanizării s-a declanșat după 1880, ca urmare a transformărilor survenite în dezvoltarea capitalistă a provinciei, prin intrarea, după 1887, în perioada „revoluției industriale” sau a „creșterii economice susținute”. Deoarece în perioada 1887-1913 dezvoltarea industrială a cunoscut ritmuri de creștere variate, dinamica populației urbane a urmărit fidel aceste ritmuri. Astfel, între 1887 și 1899, când s-a înregistrat o creștere economică foarte rapidă, populația orașelor transilvănene a crescut cu 18,7% între recensămintele din 1890 și 1900, iar între 1900 și 1910, creșterea populației urbane s-a situat la numai 15%, concomitent și cu reducerea ratei de creștere economică între 1900 și 1913¹⁰. Nu întâmplător, în această perioadă emigrarea externă a luat în Transilvania o amploare atât de mare, explicabilă prin limitarea ofertei de locuri de muncă în mediul urban local, ajuns într-o oarecare stare de saturare.

În preajma Primului Război Mondial, populația urbană a Transilvaniei reprezenta 12,4% din totalul populației, aspect ce denotă locul oarecum periferic al provinciei în cadrul dublei monarhii, unde existau zone cu o populație urbană de până la 25%. Oricum, Transilvania se apropia, din acest punct de vedere, de realitățile demografice din Serbia, unde ponderea populației urbane era, la 1910, de 13,1%, în timp ce în Vechiul Regat populația orașenească reprezenta circa 18%. În procesul de urbanizare din Transilvania întâlnim, din punct de vedere demografic, numeroase diferențe regionale, evoluțiile variate ale orașelor fiind consecința directă a caracterului industrial sau comercial al acestora, a mărimii hinterlandului orașelor respective, a numărului suprapopulației rurale la un moment dat, a intensității căilor de comunicații și a mijloacelor de transport etc. O primă observație vizează orașele mari ale Transilvaniei între 1850 și 1910. Astfel, dacă la începutul intervalului ordinea

era următoarea: Braşov (21.782 locuitori), Cluj (19.612 locuitori) și Sibiu (15.315 locuitori), după 60 de ani tot cele trei orașe se situau în frunte în privința populației, schimbându-se însă ordinea la vârf: Cluj (60.808), Braşov (41.056) și Sibiu (33.489). Evident, dezvoltarea cea mai susținută a cunoscut-o Clujul, care a devenit, în preajma Primului Război Mondial, cel mai important centru urban al Transilvaniei. Forța de atracție a acestui oraș era atât de mare nu numai pentru suprapopulația rurală din comitat, dar și pentru cea din alte comitate, încât la 1910 jumătate din populația Clujului era originară din afara comitatului. Deși numeric nu prezintă cifre comparabile cu Clujul sau Braşovul, au existat câteva orașe care au înregistrat între 1850 și 1910 ritmuri de creștere de peste 300%; între acestea, amintim Târgu-Mureș, Deva și Miercurea-Ciuc. În general, sporul cel mai consistent l-au avut localitățile unde investițiile industriale și avansul economic au fost mai vizibile sau unele orașe din Secuime (Miercurea-Ciuc 385,1%, Sfântu Gheorghe 298,5%), unde politica guvernului de la Budapesta a căutat o contrabalansare a sărăciei și a emigrării. Ca urmare a decăderii mineritului sau a unor ocupații tradiționale (în speță, a meșteșugurilor de breaslă), în alte zone, orașe precum Mediaș, Sighișoara sau Abrud s-au caracterizat fie printr-o creștere numerică modestă, fie prin regres. Cu toate că dimensiunile demografice ale multor orașe transilvănene variau înainte de Primul Război Mondial în jurul a 10.000 de locuitori, acestea au îndeplinit importante funcții administrative, sociale și culturale, similare cu majoritatea orașelor central- și sud-est-europene. De aceea, ele necesită o studiere aparte, care să pună în lumină mai adecvat semnificația lor istorică. Fiecare asemenea oraș ridică importante probleme pentru cunoașterea comportamentului demografic regional, populația din mediul rural învecinat suferind notabile mutații în planul vieții economice și al mentalităților colective. Poate cea mai elocventă influență, vizibilă și reținută în conștiința publică este cea vestimentară (în mediul rural sunt tot mai des blamate „straietele nemțești” cu care vin acasă copiii plecați la oraș sau fetele angajate ca servitoare), alături de aceea referitoare la „stricarea moravurilor” prin înmulțirea cazurilor de tineri ce se abăteau de la morala tradițională (în satele din preajma orașelor ilegitimitatea și concubinajul prezentau valori superioare în raport cu localitățile rurale mai izolate)¹¹.

Fenomen dinamic și complex, creșterea populației orașelor Transilvaniei între Revoluția pașoptistă și Primul Război Mondial s-a înscris în trendul general european de modernizare ce caracterizează epoca respectivă. Din păcate, moștenirea prerevoluționară, o anumită stare de lucruri din punctul de vedere al realităților socio-economice și o dezvoltare de ansamblu mai lentă decât în părțile apusene ale Imperiului au imprimat orașelor ardeleno o fizionomie care le apropie (cu puține excepții) de modelul urban central și sud-est-european. Sporirea populației urbane din Transilvania s-a făcut diferențiat între cele șapte recensăminte, în funcție mai ales de ritmul dezvoltării industri-

ale, fiind, printre altele, și un barometru al acestui important proces economic, derulat inegal în provincie în deceniile premergătoare războiului. Era firesc faptul ca în marea industrie ce lua amploare în orașe să fie absorbiți tinerii din mediul rural învecinat care nu-și mai puteau plasa forța de muncă în agricultură.

Aspecte interesante în ceea ce privește modernizarea provinciei în perioada analizată se pot desprinde din cunoașterea compoziției populației pe clase și categorii socio-profesionale, datorită multiplelor influențe asupra comportamentului demografic. O analiză comparativă a structurilor socio-profesionale din Transilvania între Revoluția pașoptistă și Primul Război Mondial este mult îngreunată de faptul că recensămintele care au consemnat informații despre această categorie demografică nu au operat consecvent cu aceleași concepte. În anul 1857 s-au publicat datele referitoare la structura ocupațională a populației recensate, însă recensământul efectuat în 1869-1870 a operat cu altă clasificare a ocupațiilor, puțin diferită de cea utilizată la 1857. De aceea, primele două recensăminte (cele din 1857 și 1869) le vom comenta separat, iar ultimele două (din 1900 și 1910), datorită faptului că au fost efectuate după aceleași norme și cu aceeași concepție, împreună. Dincolo însă de particularitățile lor, din cele patru recensăminte se poate sesiza care au fost schimbările survenite în structura ocupațională a Transilvaniei în decursul celor câtorva decenii dintre revoluție și prima conflagrație mondială. Din păcate, distribuirea de către recenzori, la 1857, a populației pe categorii sociale lasă mult de dorit. Din rubricile recensământului rezultă, cât se poate de clar, profilul socio-economic al societății transilvănene la mijlocul secolului al XIX-lea. Astfel, din cei 600.864 de locuitori cu o ocupație bine definită, 500.726 (circa 83%) se aflau în agricultură. Din păcate, statistica nu face diferențiere între statutul proprietarilor, figurând aici atât marii proprietari funciari, cât și țărani recent împrumăriți, între mărimea proprietăților existând diferențe considerabile. Din restul populației active, profesiile specifice societății burgheze (industrie, comerț, rentieri, intelectuali) numărau 71.864 de locuitori, adică aproape 12%. Frapează numărul mic al celor ce se ocupau cu industria și meșteșugurile, consecință a economiei naturale aproape închise a provinciei. În atare condiții, numărul și ponderea celor implicați în activități comerciale era și mai drastic restrâns la 4.117 persoane (0,2% din totalul populației)¹².

Evident, Transilvania se mai afla, în primii ani după desființarea relațiilor feudale, ancorată într-o structură socială și profesională tradițională. Cu toate acestea, investigarea complexă a realităților economico-sociale din provincie în deceniile care au urmat Revoluției pașoptiste „pune în lumină acțiunea tot mai puternică a unor factori care tind să imprime o stratificare de tip capitalist”. Aceste mutații pe calea instaurării unui nou tip de relații de muncă, producție și consum le vom surprinde mai pregnant cu prilejul următorului recensământ, când se vor manifesta din plin efectele desființării iobăgiei.

Ca urmare a liberalizării strămutărilor, „proletariatul agricol“ rezultat s-a îndreptat fie spre regiunile montane, unde s-au inițiat ample exploatari forestiere, fie spre orașe, pentru a-și plasa forța de muncă¹³. Deși efectuată la numai 12 ani după recensământul din 1857, înregistrarea din anul 1869 surprinde mai nuanțat tendințele manifeste în evoluția societății transilvănene spre un model ocupațional specific regimului socio-economic burghez. Astfel, populația cu o ocupație bine definită a sporit numeric la 1.186.155 de persoane, spre deosebire de 1857, când populația cu venit număra doar 600.864 de locuitori. Practic, s-a ajuns la o dublare a segmentului demografic implicat în producerea și desfacerea bunurilor materiale. În primul rând, se remarcă o diversificare importantă în cadrul populației ocupate în agricultură. A crescut numărul proprietarilor, de la 296.595 în 1857, la 433.306 în 1869¹⁴, ceea ce exprimă probabil fenomenul fărâmițării pământului moștenit de familiile iobăgești¹⁵. Acest proces de fărâmițare a proprietății funciare țărănești a avut consecințe dintre cele mai grave asupra stratificării sociale, generând un dezechilibru în lumea satelor, prin creșterea numărului elementelor sărace. De altfel, specialiștii au constatat că, încă în primii ani după eliberarea din iobăgie, în mijlocul țărănimii s-a petrecut o diferențiere și mai mare decât înainte, înmulțindu-se numărul sătenilor din păturile de jos. Edificatoare în această privință este creșterea considerabilă atât a numărului zilierilor, de la 119.683 în 1857, la 213.772 în anul 1869, cât și a numărului muncitorilor auxiliari – practic, cei fără pământ, argații – de la 84.306 în anul 1857, la 224.238 în anul 1869. Mărturiile din epoca neoabsolutismului și liberalismului vorbesc despre existența în preajma orașelor, în timpul sezoanelor agricole, a unor „armate de zileri“, care așteptau de lucru sau sperau să poată emigra temporar la lucru în România. De exemplu, în anul 1863, autoritățile din România au înregistrat (doar pe cei sosiți legal cu pașaport) un număr de 62.827 de țărani transilvăneni veniți sezonier la muncile câmpului, în 1864 un număr de 57.941, iar în 1865, circa 67.000 de țărani, marea majoritate fiind români¹⁶.

Reducerea procentuală a populației ocupate în agricultură de la 83% la 74,5% lasă să se întrevadă „tranziția“ Transilvaniei, timidă deocamdată, de la un model dominant agrar la unul agrar-industrial. Simptomatic pentru a învedera noile direcții de transformare a societății transilvănene spre un sistem modern burghez, semn al dezvoltării industriale și al progresului economic în general, este numărul în creștere al celor ce lucrau în industrie, comerț etc. Astfel, de la 39.528 de persoane ocupate în industrie și meșteșuguri la 1857, numărul celor ce activau la 1869 în industrie, meșteșuguri, minerit și siderurgie s-a dublat: 79.935. Specialiștii consideră că, pentru secolul al XIX-lea, gradul de industrializare a fost cel mai important indicator al gradului de modernizare. Transilvania, la fel ca și Ungaria, a parcurs în primele două decenii după Revoluția pașoptistă o evoluție ascendentă în plan economic de la o provincie eminentamente agricolă la una agrar-industrială. Firește că a predominat deo-

camdată industria casnică, însă direcția de dezvoltare începută era ireversibilă. După dualism, în părțile ce constituie Ungaria propriu-zisă, industrializarea se va accentua cu o forță sporită față de Transilvania, unde va cunoaște o dezvoltare mai lentă. De asemenea, accelerarea schimburilor comerciale, deschiderea mai mare a gospodăriei țărănești spre piață, creșterea relativă a puterii de cumpărare a țăranului au însemnat apariția și dezvoltarea numerică a negustorilor la sate: apar cârciuma, bolta (prăvălia) etc.¹⁷. Faptul că la 1857 au fost înregistrați în Transilvania 2.667 de comercianți și 1.450 de lucrători auxiliari, iar în 1869 un număr de 7.848 de comercianți vorbește de la sine despre tendința enunțată anterior.

Modernizarea societății ardelenesti este reflectată și în creșterea numerică și procentuală a categoriilor sociale intelectuale; între 1857 și 1869, o sporire dinamică au cunoscut-o avocații și notarii (de la 185 la 482), literații și artiștii (de la 863 la 1.354), personalul sanitar (de la 949 la 1.721) etc. Firesc, noile cerințe ale modernizării sociale reclamau existența unor astfel de categorii sociale mereu în creștere. Fără a mai intra în amănunte legate de celelalte rubrici din recensământ, putem să afirmăm că primele două decenii după Revoluția pașoptistă au constituit perioada decisivă de trecere de la structurile feudale la cele cu caracter predominant burghez, capitalist. Peste toate cifrele și procentele sintetizate mai devreme, se remarcă tendința clară a structurii sociale de modernizare, treptată, lentă, însă definitivă, de evoluție către noi realități economico-sociale. Evoluția spre industrializare și modernizarea structurilor socio-economice transilvănene a fost stopată în deceniul opt de o gravă criză generală ce a afectat întreaga Ungarie. Abia după 1880 au început să apară primele semne ale înviorării în economia Transilvaniei, manifestându-se un nou avânt al dezvoltării industriale, a rețelei de transporturi și comunicații etc. Legile XLIV din 1881 și XIII din 1890 au stimulat dezvoltarea industriei (în special, industria lemnului, a materialelor de construcții și industria constructoare de mașini au avut ritmuri de creștere mai mari), a luat amploare acumularea de capital și, implicit, lărgirea rețelei instituțiilor de credit¹⁸, s-au intensificat schimburile comerciale, a crescut nevoia de specialiști în administrație, a sporit numărul celor cu ocupații liberale (intelectuale) etc. Ca urmare a acestor noi tendințe de evoluție spre modern, recensământul din anul 1900 va evidenția o structură ocupațională a populației provinciei sensibil diferită față de cea din 1869-1870.

La începutul secolului XX, transformările din structura societății transilvănene, în sensul modernizării profilului socio-profesional, au continuat într-un ritm mult mai alert decât în a doua jumătate a secolului anterior. Se remarcă astfel diminuarea ponderii populației active ocupate în agricultură, de la 77% în anul 1900, la 71,3% în 1910. Fenomenul s-a regăsit pe aceleași coordonate în întreaga Transleithanie, consecință directă a mobilității socio-economice din perioada construirii noului sistem capitalist. Transilvania

continuă să rămână la începutul secolului XX o zonă încă predominant agrară, cu circa trei sferturi din populație ocupată în acest sector economic. Situația ei este mai apropiată de cea din Vechiul Regat, unde, la 1912, populația activă din agricultură reprezenta 79,2%, decât de modelul ocupațional din Centrul și Apusul imperiului dualist, unde ponderea populației din acest sector se afla la circa jumătate din totalul populației active¹⁹. Reducerea numerică și procentuală a populației ocupate în agricultură între 1901 și 1910 are mai multe cauze: o parte a ei a migrat spre sectorul industrial, însă cea mai consistentă parte a țărănimii sărace a preferat emigrarea externă, majoritatea emigranților provenind din mediul rural, fiind mai ales țărani cu pământ puțin sau zileri. În acest sens, este relevant și faptul că ponderea zilerilor din Transilvania a scăzut, între 1901 și 1910, de la 40.821 de persoane, reprezentând 3,1%, la 24.066 (1,9%).

Progresele în materie de urbanizare constatabile în perioada 1850-1910 devin mai comprehensibile, dacă ținem seama de modificările survenite la începutul secolului în rândul populației active ocupate în industrie și meșteșuguri, dat fiind faptul că în orașe se aflau cei mai mulți dintre lucrătorii din acest domeniu. Sporul între 1901 și 1910 este evident, marcând evoluția fermă a Transilvaniei spre un alt model ocupațional: populația din minerit, siderurgie, industrie și meșteșuguri a crescut de la 9,2% în anul 1900, la 13,2% în 1910. Această tendință de dezvoltare susținută a industriei, manifestă încă de la sfârșitul secolului trecut și întreruptă temporar în perioada crizei de supraproducție din 1900-1903, se continuă cu multă vigoare până la izbucnirea războiului²⁰. Avansul industrializării este sesizabil mai ales în mediul urban, care cunoaște o dezvoltare remarcabilă. Și pe plan local însă, în mediul rural, sunt evidente aceste evoluții, de exemplu, în Luduș populația a crescut de la 2.884 de locuitori în anul 1900, la 4.632 în 1910, tocmai datorită faptului că meșteșugurile și industria de fabrică, alături de comerț, dobândesc o importanță tot mai mare, absorbind o bună parte din forța de muncă disponibilizată din agricultură. Un alt caz relevant: la Gârbou, la sfârșitul secolului al XIX-lea, s-a înființat o fabrică de butoaie, care la 1900 avea 161 de angajați²¹.

Sporuri mai puțin spectaculoase au înregistrat și alte profesii; de exemplu, populația ocupată în sectorul comercial și financiar a crescut de la 1,4% în 1900, la 2,1% în 1910, cea din categoria serviciilor publice și a liber-profesioniștilor de la 3,6% la 4,2% etc. În general, în deceniile premergătoare războiului, nu numai în Transilvania, dar și în teritoriile românești extracarpate, la sfârșitul secolului al XIX-lea au sporit categoriile sociale legate de ocupații industrial-comerciale, credit etc., reducându-se corespunzător ponderea populației active din domeniul producției primare. Un rol considerabil în procesul tranziției structurii socio-profesionale a Transilvaniei de la un model cvasiagrar spre unul agrar-industrial au avut, indiscutabil, școala și progresele obținute în alfabetizarea și ridicarea nivelului de instrucție al populației.

Fără a intra în detaliile acestei probleme, arătăm doar că la 1869 știau citi și scrie în provincie un număr de 311.847 de locuitori, reprezentând 13%, în timp ce la 1910 dispuneau de aceste facultăți intelectuale 823.053 de locuitori (28,3%)²². Dublarea în decurs de patru decenii a populației instruite (bineînțelese, cu grade diferite de pregătire) a reprezentat cadrul care a permis adoptarea și înmulțirea profesiilor specifice economiei deschise, capitaliste: funcționari în justiție, armată, administrație, sistemul bancar, comerț, sănătate, intelectuali etc.

În preajma izbucnirii războiului, cu toate discrepanțele ce mai existau în provincie, Transilvania se afla în mod ireversibil pe drumul către o societate modernă, cu o structură ocupațională ce învedera progresele remarcabile înregistrate în cele șase decenii trecute de la desființarea relațiilor feudale. Perioada dintre Revoluția pașoptistă și Primul Război Mondial a stat sub semnul unor ample prefaceri socio-economice, politice, culturale etc. cu certe influențe asupra structurii populației Transilvaniei. De asemenea, modificările spectaculoase ce au survenit în privința repartiției populației pe categorii socio-profesionale au lăsat urme și în privința comportamentului matrimonial. Alterarea compoziției ocupaționale cvasiagrare a locuitorilor (s-a diminuat cu aproape 25% ponderea populației ocupate în agricultură) a condus între 1850-1910 la sporirea substanțială a numărului celor implicați în activități și servicii specifice unui nou sistem de relații economico-sociale, ceea ce demonstrează irefutabil tendința de modernizare a societății transilvănene. Schimbările în privința habitatului și a urbanizării, a dinamicii și a compoziției populației, fără a fi spectaculoase precum în alte regiuni ale Europei, au generat la sfârșitul perioadei de care ne ocupăm o altă imagine asupra potențialului uman al Transilvaniei, diferită atât pe orizontală, cât și pe verticală de cea de la mijlocul secolului al XIX-lea. Progresele înregistrate în ceea ce privește populația provinciei între 1850-1910 au fost atât rezultatul eforturilor modernizatoare ale statului (austriac mai întâi și apoi austro-ungar), cât și ale societății civile care au acționat convergent pentru a schimba realitățile anacronice și a racorda zona la noile imperative ale vremii.

Note

1. Ecaterina Negruți, *Satul moldovenesc în prima jumătate a sec. al XIX-lea. Contribuții demografice*, Iași, 1984; Sorina Paula Bolovan, *Familia în satul românesc din Transilvania. A doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului XX*, Cluj-Napoca, 1999; Ioan Bolovan, *Transilvania între Revoluția de la 1848 și Unirea din 1918. Contribuții demografice*, Cluj-Napoca, 2000; Corneliu Pădurean, *Populația comitatului Arad în secolul al XIX-lea*, Arad, 2003; Constantin Ungureanu, *Bucovina în perioada stăpânirii austriece, 1774-1918. Aspecte etnografice și confesionale*, Chișinău, 2003; Ioan Munteanu, *Banatul istoric, 1867-1918. Așezările, populația*, vol. 1, Timișoara, 2006; Luminița Dumănescu, *Transilvania copiilor. Dimensiunea demografică a copilăriei la românii ardeleni (1857-1910)*, Cluj-Napoca, 2006, ș.a. (A se vedea în acest sens și multele studii tematice din ultimele 5 volume editate între 2005-2008 sub egida Centrului de Studiere a Populației din cadrul Universității „Babeș-Bolyai” la

- editura Presa Universitară Clujeană, coordonate de către Traian Rotariu, Ioan Bolovan, Sorina Paula Bolovan, Cornelia Mureșan, Mihaela Hărăguș și Corneliu Pădurean).
2. Ioan Bolovan, „Habitatul rural din Transilvania între 1850-1910”, în vol. *Fațetele istoriei. Existențe, identități, dinamici. Omagiu academicianului Ștefan Ștefănescu*, editat de Tudor Teoteoi, Bogdan Murgescu, Șarolta Solcan, București, 2000, p. 113 sqq.
 3. *Ibidem*. Tendințe asemănătoare au fost constatate și în cazul Banatului, cf. Ioan Munteanu, *Banatul istoric, 1867-1918...*, p. 117 sqq.
 4. Iosif Marin Balog, *Dilemele modernizării. Economie și societate în Transilvania, 1850-1875*, Cluj-Napoca, 2007, p. 162; Simion Retegan, „Mutații economice în satul românesc din Transilvania la mijlocul veacului al XIX-lea. 1848-1867”, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca*, 21, 1978, p. 190 sqq.; Ladislau Gyémánt, „Contribuții statistice privind agricultura Transilvaniei, Banatului și Bucovinei în perioada 1720-1871”, în *ibidem*, 27, 1985-1986, p. 162 sqq.
 5. Ioan Bolovan, *Transilvania între Revoluția de la 1848...*, p. 151; Daniela Deteșan, „Mortalitatea în comitatu Cluj în a doua jumătate a sec. al XIX-lea și la începutul sec. XX. Evoluții demografice locale”, în vol. *Transilvania în secolele XIX-XX. Studii de demografie istorică*, coord. Ioan Bolovan, Sorina Paula Bolovan, Corneliu Pădurean, Cluj-Napoca, 2005, p. 90 sqq; Adriana Florica Muntean, „Urbanism și populație în a doua jumătate a sec. al XIX-lea (comitatele Bihor, Satu Mare și Maramureș)”, în vol. *Transilvania în secolele XIX-XX...*, p. 161-174 etc.
 6. Ioan Bolovan, *Transilvania între Revoluția de la 1848...*, p. 48.
 7. Traian Rotariu, Mezei Elemer, „Câteva aspecte privind mișcarea populației Transilvaniei în primul deceniu al sec. al XX-lea”, în vol. *Om și societate. Studii de istoria populației României (sec. XVII-XXI)*, coord. Ioan Bolovan, Sorina Paula Bolovan, Corneliu Pădurean, Cluj-Napoca, 2007, p. 35; Traian Rotariu, „A doua tranziție demografică – o analiză critică a conceptului”, în vol. *Populația României. Trecut, prezent, viitor. Lucrările conferinței internaționale „Populația României. Trecut, prezent, viitor”, Cluj-Napoca – Arcalia, 19-22 octombrie 2005*, coord. Sorina Paula Bolovan, Traian Rotariu, Ioan Bolovan, Cluj-Napoca, 2006, p. 455 sqq.
 8. Ioan Bolovan, *Transilvania între Revoluția de la 1848...*, p. 79.
 9. Traian Rotariu, Mezei Elemer, „Câteva aspecte privind mișcarea populației Transilvaniei...”, p. 54.
 10. Ioan Bolovan, *Transilvania între Revoluția de la 1848...*, p. 83.
 11. Ioan Bolovan, Sorina Paula Bolovan, „Familie și comportament matrimonial în Transilvania între 1850-1914. Între tradiție și modernizare”, în vol. *Om și societate. Studii de istoria populației României (sec. XVII-XXI)*, coord. Ioan Bolovan, Sorina Paula Bolovan, Corneliu Pădurean, Cluj-Napoca, 2007, p. 148 sqq.
 12. *Bevölkerung und Viehstand von Siebenbürgen nach der Zählung vom 31 Oktober 1857*, Wien, 1859.
 13. Simion Retegan, „Aspecte ale stratificării sociale în satul românesc din Transilvania la mijlocul secolului al XIX-lea”, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca*, 23, 1980, p. 332; N.I. Nistor, M.N. Marinescu-Frăsinei, *Sibiul și ținutul în lumina istoriei*, vol. II, Cluj-Napoca, 1990, p. 15.
 14. *A Magyar Korona országaiban az 1870. év elején végrehajtott népszámlálás eredményei a hasznos házi állatok kimutatásával együtt*, Pest, 1871.
 15. Egyed Ákos, „Transformări în structura societății din Transilvania în primele două decenii de după Revoluția de la 1848”, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca*, 29, 1989, p. 191.
 16. Ecaterina Negruți, *Migrații sezoniere la lucru în România (1859-1918)*, București, 1991, p. 141.
 17. I.T. Berend, G. Ránky, *East Central Europe in the 19th and 20th Centuries*, Budapest, 1977, p. 26; Simion Retegan, „Mutații economice în satul românesc din Transilvania la mijlocul

- veacului al XIX-lea. 1848-1867", în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca*, 21, 1978, p. 202.
18. *Din istoria Transilvaniei*, vol. II, București, 1961, p. 203; Egyed Ákos, „Unele caracteristici ale dezvoltării industriei în Transilvania la sfârșitul secolului al XIX-lea”, în *Acta Musei Napocensis*, 5, 1968, p. 252 sqq.
 19. Victor Axenciuc, *Evoluția economică a României. Cercetări statistico-istorice, 1859-1947*, vol. II, București, 1996, p. 24.
 20. Egyed Ákos, „Unele caracteristici ale dezvoltării industriei...”, p. 255; *Din istoria Transilvaniei*, vol. II, p. 269.
 21. Viorel Grama, „Dinamica populației Ludușului în a doua jumătate a sec. al XIX-lea și prima jumătate a sec. XX”, în *Marisia*, 10, 1980, p. 304; Ludovic Báthory, „Dezvoltarea social-economică și evoluția demografică a comunei Gârbou (jud. Sălaj) la sfârșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. XX”, în *Populație și societate*, vol. II, sub red. Ștefan Pascu, Cluj, 1972, p. 445.
 22. A Magyar Korona országában az 1870 év....; Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat, XLII kötet.

ASPECTS CONCERNING TRANSYLVANIA'S POPULATION BETWEEN 1850 AND 1910: CHANGE, PROGRESS AND/OR MODERNIZATION

THE PERIOD BETWEEN the 1848 Revolution and the Great Union of 1918 was a time of major socio-economic, political and cultural changes, with particular impact upon the dynamics and the structure of Transylvania's population (we focused our attention only on the Great Principality of Transylvania, autonomous until 1867). The censuses conducted between 1850 and 1910, carried out in the beginning by the Austrian authorities, and after 1867 by the Hungarian ones, allow us to perceive the main tendencies in the evolution of Transylvania's population during the six decades in question, as well as the mutations occurred in the composition of the province's population.

First of all, we have to mention that between 1850 and 1910 Transylvania's population increased from 2,073,737 inhabitants to 2,908,507 inhabitants, corresponding to an increase of 40.2% and to an annual average growth rate of 0.56%. According to multiple factors, with a different result in time, the dynamics of the population was not linear and not equal in intensity. We could distinguish two major stages of development for Transylvania's population, one between 1850 and 1880, marked by the demographic model characteristic to the *ancien régime*, and the second one between 1880 and 1910, belonging to the type of societies that were subject to demographic transition. Between 1850 and 1880, the province experienced several epidemics of cholera (the most devastating was in 1872–1873), smallpox, whooping cough, then famines caused by drought, floods, animal diseases, etc. Thus, the internal process of demographic evolution was seriously affected, limiting the increase of a peasant population recently freed from serfdom. Between

1880 and 1910, according to more favorable economic circumstances, the demographic increase was much more consistent. The basis of modernization was then laid, both of the society and of the demographic behavior of the province's population.

After the abolition of feudal relationships at the middle of the 19th century, Transylvania experienced an increased social mobility of the population. In this context, we notice a continuous migration of the surplus of rural population to the urban areas that were subject to a visible process of industrialization and modernization. A significant aspect in this respect is the increase in the number of the inhabitants in the urban areas, from 134,169 in 1850, to 360,798 in 1910 (in percentages, the urban population increased from 6.5% to 12.4%). With regard to the habitat, we noticed a slight decrease in the number of villages between 1850 and 1910, which can be explained by the disappearance of certain small villages and suburbs caused by the extension and consolidation of the big villages and towns. The average number of inhabitants of a village increased from 713 in 1850 to 994 in 1910. Within the investigated time span other tendencies were noticed, among which we mention only two: the decrease in the number of the small and medium-sized villages, in parallel with the increase in the number of the big and very big villages.

During the six decades between the 1848 Revolution and World War I, consistent mutations occurred in the structure of the Transylvanian population, according to certain demographic categories. The most spectacular changes occurred with regard to the distribution of the population according to socio-professional categories. Thus, the quasi-agrarian occupational composition of the inhabitants was "broken," the number of people working in agriculture decreasing by almost 25%. Naturally, between 1850 and 1910 the number of those working in activities and services specific to a new system of economic and social relations increased as well, which proves the tendency of modernization of the Transylvanian society.